

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філософських наук, професора

Пальчинської Мар'яни Вікторівни

на кваліфікаційну роботу Селіверстової Ганни Сергіївни

«Хаос як предмет соціальної філософії»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія

1. Актуальність теми кваліфікаційної роботи та її зв'язок із напрямками науково-дослідних робіт. Уся історія людства споконвіку формувалася на засадах взаємодії двох начал – хаосу і порядку, при цьому слід зазначити, що науковий аналіз соціального хаосу, спрямований на виявлення його сутнісних ознак і властивостей, вплив на суспільство та особистість, у царині соціальної філософії потребує уточнення теоретико-концептуальних моделей інтерпретації даного феномену. Це зумовлює актуальність розробки даної проблематики у науковій площині. Аналізуючи сучасний етап розвитку цивілізації, у якому домінують нелінійні залежності розвитку суспільства, констатуємо, що дослідження Г. С. Селіверстової є особливо актуальним також для розуміння особливості соціокультурного простору сучасного суспільства, враховуючи різноманітні кризові явища в різних сферах, проблеми особистісної самореалізації та самоактуалізації та вказує на практичну цінність даної роботи.

Як вже зазначалося, відмінною рисою сучасного світу є його залученість у глобальний процес змін. Поки даний процес знаходиться в межах якісної визначеності, переважає еволюція, але при переході системи у граничний стан із невизначеним вектором, характер руху змінюється. У теорії складних систем такий момент фазового переходу називають біфуркацією, а в умовах соціального простору, де дія об'єктивних законів опосередковується свідомістю людей, якісний стрибок у розвитку отримує

назву соціальної революції. Закономірністю подолання хаотичного соціального розвитку є перехід від спонтанного саморозвитку до його організованих і спрямованих стадій. Варто зауважити, що здобувачка, послідовно реалізуючи мету кваліфікаційної роботи, звертається до таких важливих питань у своєму дослідженні, як єдність біопсихічної та соціальної природи особистості, використовуючи при цьому методологію синергетики, а також розглядає суспільство як «психомірне середовище», оскільки психологічні фактори мають неабиякий вплив на його еволюцію і трансформацію. Структурна якісна трансформація будь-яких процесів та явищ є іманентною властивістю їх руху, вона здійснюється через процес її розгортання у просторі та історичному часі відповідно до характеру руху соціальної матерії за рівнями структурної організації суспільства. Трансформація свідчить про вичерпання якості соціального рівня структурної організації соціальних спільнот, взятих в єдності субстанціальних підстав та умов існування. Основні засоби інтерпретації та розуміння соціальних змін здійснюються у кваліфікаційній роботі Г. С. Селіверстової по-перше, крізь призму аналізу суспільної свідомості, яка містить певні уявлення про соціальні зміни тією мірою, якою представники соціальної спільноти прагнуть осмислити власне життя; по-друге, крізь призму методологічного інструментарію соціальної філософії, що дозволяє застосовувати відповідну методологію до мінливої соціальної реальності і створювати науково обґрунтовані теорії соціальних змін, самостійні раціональні конструкції.

Кваліфікаційну роботу виконано в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» «Інновації у сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація № 0111U010462).

2. Основні наукові положення і висновки, сформульовані в дисертації, їх новизна, ступінь обґрунтованості та достовірності.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації, підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження. Слід відмітити чітке та правильне визначення об'єкта та предмета дослідження, що дозволило дисертантці сформулювати цілісне наукове завдання, обґрунтовано довести власні ідеї та пропозиції. Зміст дисертації відбиває логіку мети та предмета дослідження.

У дослідженні чітко сформульована мета, яка полягає в аналізі феномену соціального хаосу у соціально-філософській думці, а також виявленні сучасних стратегій взаємодії з ним. Цьому підпорядковані завдання роботи, які полягають у історико-філософському аналізі поняття «хаос» у міфологічній і філософській думці, починаючи від періоду античності й до сучасної постнекласичної філософії; у висвітленні потенціалу досліджень, пов'язаних із хаосом, які визначають його роль в процесах самоорганізації природних і соціальних об'єктів; визначенні механізмів хаотизації соціальної реальності на підставі теорії соціальної самоорганізації, запропонованої у вітчизняній соціально-філософській думці ХХІ ст.; обґрунтуванні можливості психосинергетичного підходу до дослідження соціальної реальності, використовуючи модель «психомірної системи / середовища», що запропонована у психосинергетиці та інші. Сукупність дослідницьких завдань цілком дає змогу досягти поставленої мети.

Структура дисертації є логічною та виваженою, вона містить усі необхідні складові та підпорядкована досягненню поставленої мети. У вступі окреслено мету й завдання роботи, визначено об'єкт і предмет, доречно сформульовано методи дослідження, вказано на його значення й апробацію.

Перший розділ «Взаємозв'язок порядку і хаосу у соціально-гуманітарному пізнанні» висвітлює основні значення та смисли поняття

«хаос» у філософському, науково-природничому і соціально-гуманітарному пізнанні, що дозволило Г. С. Селіверстовій зробити висновок про еволюцію уявлень про хаос у історико-філософській перспективі та встановити основні значення цього поняття, що наявні у сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. Авторка ретельно аналізує концепції українських філософів, соціологів, психологів, педагогів кінця ХХ – початку ХХІ ст., які доводять обґрунтованість застосування синергетичного підходу в соціально-гуманітарних науках. Доречним вважаємо застосування методологічного апарату синергетики для дослідження складних нелінійних систем, що самоорганізуються.

Другому розділ «Сутнісні характеристики соціального хаосу» присвячено з'ясування теоретико-методологічних засад дослідження соціального хаосу, визначенню теорії соціальної самоорганізації та засобів взаємодії з соціальним хаосом. Науковим здобутком авторки вважаємо розгляд концепції керованого хаосу крізь призму виділення стратегій взаємодії з хаосом, що, на наш погляд, є ще одним із аспектів новизни зазначеної роботи. Ретельно висвітлено багатовимірність людини як соціального суб'єкта, роль психологічного аспекту, що робить зазначену працю справді міждисциплінарним дослідженням.

У третьому розділі «Психосинергетичні стратегії взаємодії з соціальним хаосом» Г. С. Селіверстова зосередила увагу на соціальній реальності як психомірному середовищі, запропонувала нове поняття – хаотизація психомірності соціальної реальності, яке фіксує і закріплює ідею про те, що людська суб'єктивність відіграє ключову роль в моменти хаотизації соціуму, тобто проходження ним біфуркаційних (кризових) ситуацій, що ведуть до якісної зміни його подальшого розвитку. Здобувачка вдало представила екологію психіки індивіда як одну з найбільш успішних і перспективних стратегій подолання хаосу на особистісному рівні.

Основні наукові положення, які формулює та відстоює авторка роботи, ґрунтуються на останніх досягненнях сучасної науки. Висновки

кваліфікаційної праці обґрунтовано з посиланням на літературу, що дає підстави стверджувати: дисертантка глибоко та всебічно розуміється на теоретичних та практичних питаннях із обраної проблеми. Джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентативною, оскільки дисертант при проведенні дослідження використав значну кількість наукових праць. Слід відзначити, що достатню увагу автор приділив аналізу зарубіжного досвіду (228 джерел, зокрема, 19 джерел – англійською мовою).

Загалом дисертація становить цілісне і завершене наукове дослідження із чіткими та ґрунтовними висновками. Ведення наукової дискусії відзначається належною поміркованою коректністю і аргументованістю.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Використання дисертанткою значної наукової, нормативної й емпіричної бази сприяло глибокому, різнобічному висвітленню досліджуваної проблематики, формулюванню численних висновків і пропозицій, що мають ознаки наукової новизни.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є одним із перших комплексних досліджень соціального хаосу та проблем хаотизації соціальної реальності психосинергетичного підходу. У роботі обґрунтовано нові концептуальні підходи щодо визначення психосинергетики у соціальному знанні, яке ґрунтується на твердженні, що психічна діяльність особистості, яка є складною психомірною системою та має потужний евристичний потенціал в рішенні проблем екології психіки людини, її саморегуляції й самокорекції. У результаті проведеного дослідження автором сформульовано низку новітніх положень, що є складовою новизни дисертаційного дослідження, зокрема, дисертація містить конкретні пропозиції, які мають науково-теоретичне значення та практичну спрямованість.

Беззаперечно слід погодитися з баченням автора того, що введений у науковий обіг концепт «хаотизація психомірності соціальної реальності» розкриває роль і вплив соціального суб'єкта та його психіки на процеси

хаотизації соціальної реальності в періоди соціальних біфуркацій (соціальних конфліктів, криз, трансформацій).

Заслугує на підтримку думка про можливість застосування психосинергетичної моделі «психомірна система/середовище» до особистості як складної цілісності, що самоорганізується в моменти хаотизації соціальної реальності.

Загалом наукова новизна, поза сумнівами, визначається постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та тенденцій в аспекті теми кваліфікаційної роботи. Дістали подальший розвиток раніше проаналізовані положення, а також сформульовані нові наукові тези і висновки, які запропоновані автором особисто і винесені нею на захист.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях.

Дисертаційна праця пройшла достатню апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях («Методологія та технологія сучасного філософського пізнання», Університет Ушинського, м. Одеса, 25 травня 2018 р.; «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі». Університет Ушинського, м. Одеса, 15-16 квітня 2019 р.; «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства», Університет Ушинського, м. Одеса, 24 травня 2019 р.; «Чорноморські наукові студії», Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, 15 травня 2020 р.).

Крім того, Г. С. Селіверстова висвітлила основні результати дослідження в публікаціях у фахових виданнях з філософських наук, міжнародних виданнях, у тому числі – 3 статті написано англійською мовою. Вони повно та виразно відбивають основні положення та результати дисертаційного дослідження. У зв'язку із цим можна зробити висновок про оригінальність, самостійність та наукову новизну рецензованої роботи та використання автором власних підходів до розв'язання наукового завдання.

5. Ідентичність змісту анотації основним положенням дисертаційної роботи.

В анотації немає інформації, що була б відсутня в тексті роботи. В анотації дисертантка характеризує основні результати наукового дослідження, окреслила практичне значення роботи. Обсяг анотації відповідає чинним вимогам і вповні відображає зміст кваліфікаційної роботи.

6. Дискусійні положення та зауваження.

Втім, позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертанткою дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих дискусійних положень роботи, які потребують уточнення.

1. Науковим завданням роботи є аналіз соціального хаосу як феномену на підставі психосинергетичного підходу (с.7). При цьому слід конкретизувати, у чому полягає саме феноменологія соціального хаосу і чому дисертантка обрала цей контекст наукового розгляду цієї проблеми.

2. У актуальності теми дослідження є твердження про необхідність наукового осмислення хаосу і процесів хаотизації соціальної реальності в Україні, оскільки це питання знаходиться ще у самій початковій стадії (с.6-7). Тому в дисертації варто було б більше уваги приділити дослідженню окремих проблем соціальної реальності саме сучасного українського суспільства. На наш погляд, цей аналіз потребує окремого підрозділу та більш детального висвітлення. Це б значно підвищило практичну цінність проведеного дослідження.

3. У підрозділі 2.2. «Теорія соціальної самоорганізації та засоби взаємодії з соціальним хаосом», вдало описуючи теоретичну модель соціальної самоорганізації до інтерпретації політичних подій в Україні, авторка аналізує міф Свободи (с.110, далі за текстом). Потребує уточнення, якими саме властивостями характеризується зазначений міф та який вплив

він має на сучасне українське суспільство: чи спонукає його до інтеграції та порядку, чи навпаки, збільшує хаотизацію соціальної реальності?

4. Вдало описуючи роль хаосу на різних етапах самоорганізації суспільства, у роботі однак дуже нечітко окреслені засоби взаємодії з соціальним хаосом та вплив цих засобів на людину як соціального суб'єкта, який бере участь процесах самоорганізації соціальної системи, які в контексті даного дослідження є необхідними та надали б більшої практичної значущості кваліфікаційній роботі. У дисертації наведені такі поняття, як «керований хаос», соціальне управління на підставі принципів синергетики, «м'які» та «жорсткі» методи соціального управління, методи прямого (стандартного) управління і методи «резонансного впливу» та ін. (с.115-120), при цьому не зазначено, у яких соціальних ситуаціях вони найбільш ефективні.

Викладені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Г. С. Селіверстової, оскільки не торкаються концептуальних положень дисертації. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії у процесі захисту кваліфікаційної роботи, а також напрямками майбутніх досліджень дисертантки.

Робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, в цілому є належним чином аргументованими, достовірними і новітніми.

Загальний висновок

Дисертація Ганни Сергіївни Селіверстової «Хаос як предмет соціальної філософії» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Воно забезпечує розв'язання актуального наукового завдання в галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Дисертаційна робота Ганни Сергіївни Селіверстової за змістом, структурою та оформленням відповідає галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 033 Філософія, вимогам наказу МОН України «Про

затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12 січня 2017 року № 40, зі змінами, та п. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка – Ганна Сергіївна Селіверстова – заслуговує на присудження ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Офіційний опонент:

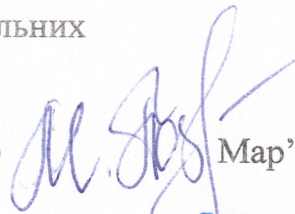
завідувач кафедри філософії,

психології та педагогіки

Державного університету інтелектуальних

технологій і зв'язку

доктор філософських наук, професор

Мар'яна ПАЛЬЧИНСЬКА

Підпис завіряю:
УЧЕНИЙ СЕКРЕТАР

ПЛЯРУК А.В.